

Krzysztof Latawiec
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Zasady ruchu granicznego między terenami Królestwa Polskiego okupowanymi przez wojska austriacko-węgierskie a Galicją w latach 1917-1918

Przed wybuchem I wojny światowej ruch graniczny między Rosją a Austro-Węgrami na odcinku granicy między Królestwem Polskim a Galicją był określony obustronnymi umowami zawartymi jeszcze w drugiej i trzeciej dekadzie XIX stulecia. Wtedy też zostały ustalone miejsca na granicy austriacko-rosyjskiej, gdzie można byłoby przemieszczać się z jednego państwa do drugiego. Oczywiście w ciągu kolejnych dekad liczba przejść granicznych ulegała zmianie. Wyraźnie zauważalny wzrost liczby przejść granicznych.

Granicę rosyjsko-austriacką można było przekraczać dzięki posiadaniu paszportów zagranicznych oraz krótkoterminowych (kilku- lub kilkudziesięciodniowych) biletów legitymacyjnych. Te ostatnie były wydawane osobom, wyłącznie zamieszkującym na terenach przygranicznych. Miały one ułatwiać przekraczanie granicy państwa w ramach tzw. małego ruchu granicznego. Osoby z terenu rosyjskiego Królestwa Polskiego otrzymywały możliwość korzystania z takich udogodnień, dzięki posiadaniu po drugiej stronie granicy np. pól uprawnych, zakładów przemysłowych itd. Legitymacje uprawniające do bezpaszportowego opuszczania imperium rosyjskiego były również udzielane robotnikom sezonowym wyjeżdżającym w celach zarobkowych do Austro-Węgier oraz Niemiec. Prawo do wydawania takich dokumentów miały rosyjskie organy administracji ogólnej szczebla powiatowego i gminnego¹.

Tuż przed wybuchem I wojny światowej obywatele dualistycznej monarchii austro-węgierskiej mogli opuścić Galicję udając się do Rosji poprzez urzędy celne w:

¹ Zob. *Ustawa celna dla Królestwa Polskiego*, Warszawa 1851; *Свод Законов Россійской Имперіи*, Том Шестой, *Устав Таможенный*, издание 1910 года, Sankt Petersburg 1910.

Bełzcu, Boleniu, Chwałowicach, Jaworznie, Kocmyrzowie, Koziarni, Majdanie Sienińskim, Modlnicy, Nadbrzeziu, Niepołomicach, Szczakowej (jedyne przejście kolejowe), Szczucinie, Uhrynowie i Uściu Jezuickim². Wymienione austriacko-węgierskie organy administracji skarbowej leżały na szlakach komunikacyjnych biegnących w kierunku terytorium rosyjskiego. Po drugiej stronie granicy, działały analogiczne rosyjskie organy administracji celnej. Przy wykorzystaniu tych struktur rozwinęła się procedura kontroli przygranicznego ruchu osobowego.

Wybuch I wojny światowej spowodował zakłócenie działalności wspomnianych urzędów. Wyparcie Rosjan z Królestwa Polskiego oraz podział zdobytego obszaru na strefy okupacyjne (niemiecką i austriacko-węgierską) stworzyły zupełnie nową sytuację na dotychczasowej granicy Galicji i Królestwa Polskiego. To jednak jak się okazało nie wpłynęło znacząco na zmianę położenia przygranicznego ruchu osobowego. Na zajętych terenach guberni kieleckiej, lubelskiej i radomskiej nie zdecydowano się na zmianę przepisów odnoszących się do kwestii ruchu między okupowanymi obszarami a Galicją. Zachowano dotychczasowe przepisy, świadomie unikając ryzyka przenikania niepożądanych osób na terenie Galicji oraz niekontrolowanego napływu ludności na obszary okupowane, które w sierpniu 1915 r. stanowiło jeszcze najbliższe zaplecze frontu. Co więcej zaniechanie nakazu przekraczania granicy w wyznaczonych do tego miejsca umożliwił by wzrost przemytu oraz pozbawieniem kontroli nad przepływem towarów z Galicji do Królestwa Polskiego. Przyniosłoby to olbrzymie straty skarbu państwa w Wiedniu z tytułu opłat celnych. W tym celu Namiestnictwo Galicji 30 lipca 1915 r. wydało stosowne rozporządzenie regulujące zasady wyjazdu do Królestwa Polskiego. Obowiązywało ono aż do ogłoszenia przedstawionego poniżej rozporządzenia Namiestnika Galicji z 12 kwietnia 1917 r. Ten akt prawny po opublikowaniu został przekazany przygranicznym starostom powiatowym do wykonania. Każdy z nich miał upublicznić owo rozporządzenie, przekazując m.in. gminom oraz posterunkom żandarmerii (policji). Wraz z treścią rozporządzenia, które miało również trafić w ręce ekspozytur policyjnych, urzędów cłowych i straży skarbowej (finansowej), namiestnictwo przekazało załącznik wzoru tzw. legitymacji granicznej. Każdy starosta otrzymał 2000 egzemplarzy czystych blankietów wspomnianego dokumentu. Po wyczerpaniu tej ilości, musiał zwrócić się do namiestnictwa o przysłanie kolejnych egzemplarzy.

Porównując możliwości przekraczania granicy między Galicją a Królestwem Polskim na początku 1914 r. i w połowie 1917 r., to zdecydowanie sytuacja uległa polepszeniu. Zwiększyła się liczba przejść granicznych oraz zmienił się niektórych charakter. Zmiany te były podyktowane m.in. celami strategicznymi, jak i również wprowadzenia ułatwień dla małego ruchu granicznego³. Najbardziej zauważalne jest pojawienie się dwóch kolejowych przejść granicznych: w Rozwadowie (obecnie dzielnica Stalowej Woli) oraz Bełzcu. Było to spowodowane połączeniem galicyjskiej sieci kolejowej z analogiczną ex-rosyjską działającą na terenie guberni lubelskiej i chełmskiej. Również na wysokości Rozwadowa utworzono przejście drogowe.

² *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1914*, Lwów 1914, s. 269-280.

³ Niewykluczone, że po ogłoszeniu tego rozporządzenia pojawiły się nowe przejścia graniczne np. na rzece Wiśle na wysokości Baranowa Sandomierskiego.

Przedstawiany poniżej dokument, który wszedł w życie w kwietniu 1917 r. obowiązywał do chwili likwidacji granicy między Galicją a Królestwem Polskim, czyli ukonstytuowania się niepodległego państwa polskiego w 1918 r. Stanowi on interesujący dokument informujący o zasadach przemieszczania się między Galicją a Królestwem Polskim. Przechowywany jest w zespole C. i K. Starostwo w Tarnobrzegu w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu. Posiada postać maszynopisu.

Rozporządzenie

c. k. Namiestnika Galicji z dnia 12. kwietnia 1917 L: 6534/pr. w sprawie lokalnego granicznego ruchu między Galicją a Królestwem Polskim.

Na podstawie §§ 1 i 5 rozporządzenia całego Ministerstwa z 15. Stycznia 1915 Dz. p. p. Nr 11⁴ rozporządzam w porozumieniu z c. i k. Komendą armii jak następuje:

⁴ W dniu 15 stycznia 1915 r. zostało wydane rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych, które ograniczyło możliwości uzyskania paszportów oraz dokumentów uprawniających do przekroczenia granicy państwa. Wpływ na taką decyzję miał fakt udziału Austro-Węgier w konflikcie zbrojnym m.in. z Rosją. Rozporządzenie to było następującej treści: „§ 1. Przekraczanie granic (pobrzeży) królestw i krajów, reprezentowanych w Radzie państwa, o ile tworzą zarazem granice Monarchii austriacko-węgierskiej dozwolone jest tylko w punktach przejścia, oznaczonych przez Naczelnika kraju w porozumieniu z wojskowym komendantem terytorialnym; § 2. Każdy, kto udaje się przez granicę, w § 1. oznaczone, do krajów tutejszych lub zagranicę, jakoteż każdy obcokrajowiec, podróżujący w krajach tutejszych, winien wykazać się wystawionym należycie paszportem podróży. Paszport podróży należy okazać na ewentualne żądanie urzędowe a przy przekraczaniu granicy, jeżeli przeciw dalszej podróży nie zachodzą przeszkody, zaopatrzyć zawidowaniem przez władzę graniczną. Inne dokumenta podróży, jako to karty legitymacyjne, książki robotnicze, książki służbowe i karty paszportowe, wychodzą co do tych podróżujących z użycia; § 3. Paszport podróży musi odpowiadać wymogom § 20. Obwieszczenia ministerialnego z dnia 10. maja 1867, Dz. u. p. Nr 80, zawierając opis osoby oraz musi być zaopatrzone w fotografię, wiernie oddającą wizerunek podróżującego, tudzież zawierającą poświadczenie urzędowe, iż posiadacz paszportu jest rzeczywiście osobą, którą przedstawia fotografia. Podróżujący winien fotografię na samym wizerunku własnoręcznie atramentem podpisać wobec władzy, wystawiającej paszport. Fotografię należy wkleić do paszportu podróży i zaopatrzyć w ten sposób pieczęcią urzędową władzy, aby ta pieczęć mniej więcej w połowie znajdowała się na fotografii a w drugiej połowie na papierze paszportu podróży. Urzędowe poświadczenie, przewidziane w ustępie 1., winna wystawić właściwa polityczna lub rządowa władza policyjna, względnie winien je wystawić poseł lub zawodowy konsul państwa, do którego przynależy posiadacz paszportu; zagranicą wystarcza także poświadczenie sądowe lub notaryalne; § 4. Paszport podróży, wystawiony przez jedną z władz zagranicznych, musi być zaopatrzone w wizę c. i k. misji lub c. i k. konsulatu, upoważnionego do tego; § 5. Dla mieszkańców nadgranicznych może Naczelnik kraju w porozumieniu z wojskowym komendantem terytorialnym zaprowadzić ułatwienia co do postanowień §§ 1. do 4. niniejszego rozporządzenia. Również Naczelnik kraju jest uprawniony, dla wypadków, w których dostarczenie paszportu jest niemożliwe, dopuścić w porozumieniu z wojskowym komendantem terytorialnym do uznania innych papierów urzędowych za wykazanie się dostateczne; § 6. Za przekroczenia tego rozporządzenia karać będą według postanowień w § 9. ustawy z dnia 5. maja 1869, Dz. u. p. Nr 66, polityczne władze powiatowe i własne rządowe władze policyjne, ostatnie w miejscach, w których istnieją. Gdy osoba, która dopuściła się takiego przekroczenia, jest obcokrajowcem, należy ją nadto stosownie do istniejących przepisów wydalić z królestw i krajów, w Radzie państwa reprezentowanych; § 7. Naczelnik kraju ma w porozumieniu z krajowymi władzami skarbowymi wydać potrzebne zarządzenia co do przeprowadzania rewizji paszportów przez graniczne organa cłowe i organa bezpieczeństwa na oznaczonych w § 1. granicach powyższych krajów; § 8. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem 20. stycznia 1915. [...]”. Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych, 1915, Część VII, Nr 11, s. 19-20.

§ 1.

Lokalny ruch graniczny.

Mieszkańcy tych gmin, które w całości lub częściowo leżą w obrębie 20 kilometrów od granicy galicyjsko-polskiej /gminy graniczne/ mogą także bez paszportu do podróży przekraczać granicę, jeżeli zaopatrzeni są w graniczną legitymację według załączonego wzoru A.

Legitymacje graniczne wydawane będą tylko dla podróży do gmin, które leżą w austriacko-węgierskim obszarze okupowanym w całości lub częściowo w obrębie 20 kilometrów od galicyjsko-polskiej granicy.

Polityczne władze powiatowe mają przez ogłoszenie w sposób w miejscu zwyczajny oznaczyć gminy graniczne swojego powiatu.

§ 2.

Legitymacja graniczna.

Legitymacja graniczna zawierać ma:

- 1/ oznaczenie celu i powodu podróży jakoteż granicznego miejsca przejścia,
- 2/ spis osoby,
- 3/ podpis albo odcisk prawego palca wskazującego,
- 4/ urzędownie uwierzytelnioną fotografię właściciela

Do 1. czerwca 1917 może być przepisana w punkcie 4 urzędownie uwierzytelniona fotografia właściciela zastąpiona przez odcisk jego prawego palca wskazującego w legitymacji granicznej.

§ 3.

Wystawiająca władza.

Legitymacje graniczne wystawiane będą na czas najwyżej trzech miesięcy przez właściwą władzę paszportową /Starostwo, Ekspozyturę policyjną i uprawnione do tego urzędy cłowe/.

§ 4.

Przekroczenie granicy.

Przekroczenie granicy galicyjsko-polskiej w lokalnym ruchu granicznym dozwolone jest w jednym z granicznych punktów przejścia wymienionych w załączniku B. i tylko w następujących porach dnia:

w miesiącach styczniu i grudniu od 7-mej godziny rano do 6-tej godziny wieczór,
w lutym, październiku i listopadzie od 6 godziny rano do 6-tej godziny wieczór,
w marcu, kwietniu, sierpniu i wrześniu od 5-tej godziny rano do 8-mej godziny wieczór,
w maju czerwcu i lipcu od 4-tej godziny rano do 10-tej godziny wieczór.

Przekroczenie granicy w innym aniżeli w oznaczony, w legitymacji granicznej punkcie granicznym przejścia nie jest dozwolone.

§ 5.

Legitymowanie się osób wojskowych i urzędników.

Przez przepisy §§ 1 do 4 nie zostaje naruszony sposób legitymowania się członków siły zbrojnej austro-węgierskiej Monarchii albo niemieckiego Państwa jakoteż używanych przez siłę zbrojną i urzędników publicznych.

Dla czynnych urzędników nadwornych, państwowych i kolejowych nie jest wymagana do przekroczenia granicy galicyjsko-polskiej w lokalnym ruchu granicznym legitymacja graniczna, jeżeli zaopatrzeni są w przepisaną urzędową legitymację.

§ 6.

Legitymowanie się dzieci.

Dla dzieci niżej lat 10 nie jest wymagana legitymacja graniczna do przekroczenia granicy galicyjsko-polskiej w towarzystwie osób dorosłych.

§ 7.

Legitymowanie się w nagłych wypadkach.

Księża, lekarze i lekarski personel pomocniczy w wykonywaniu swojego zawodu, daleki personel dla ratowania i użyczenia pomocy przy pożarach i powodziach mogą w lokalnym ruchu granicznym /§ 1/ przekraczać granicę galicyjsko-polską bez paszportu do podróży lub legitymacji granicznej jeżeli wykażą swój zawód lub stosunek służbowy.

§ 8.

Ruch na dalszą odległość.

W podróżach między austro-węgierską Monarchią a Polską, które wychodzą poza lokalny ruch graniczny /§ 1/ można przekroczyć granicę tylko w granicznych punktach przejścia wymienionych w załączniku B. pod 1 do 14.

§ 9.

Postanowienia karne.

Przekroczenie tego rozporządzenia będą karane po myśli § 9 Ustawy z dnia 5. maja 1869 Dz. p. p. Nr 66 grzywną do 2000 koron albo aresztem do 6 miesięcy.

§ 10.

Wprowadzenie w życie.

Rozporządzenie to wchodzi w życie z dniem ogłoszenia. Wydane dla zachodniej Galicyi rozporządzenie galicyjskiego c. k. Namiestnictwa z dnia 30. Lipca 1915 L: 18552/pr. Dz. u. k. Nr 33 traci jednocześnie moc obowiązującą.

Biała, dnia 12. kwietnia 1917.

C. k. Namiestnik

Huyn Generał kawalerii w. r.

Do L: 6534/pr.

Załącznik A.

Legitymacja graniczna
/tylko dla lokalnego ruchu granicznego/

Posiadacz /imię i nazwisko/

Zatrudnienie.....

Stale miejsce zamieszkania.....

Przynależność państwowa.....

Urodzony dnia.....w.....

Opis osoby:

Wzrost.....

Twarz.....

Włosy.....

Oczy.....

Usta.....

Nos.....

Szczególne znamiona.....

Cel podróży.....

Miejsce, dokąd się udaje.....

Miejsce przejścia granicy.....

Czas ważności.....

Miejsce na fotografię
/odcisk palca/

Stwierdzam urzędowanie identyczne fotografii
i własnoręczne umieszczenie podpisu /odci-
sku palca/

C. k. Starostwo
C. k. Ekspozytura policyj w
C. k. Urząd cłowy
Dnia.....191...

Do L: 6534/pr.

Załącznik B.

Graniczne miejsca przejścia.

- 1/ Szczakowa-Granica.....stacja kolejowa
- 2/ Boleń /Michałowice/-Miechów.....droga
- 3/ Kocmyrzów-Proszowice.....droga
- 4/ Cło-Nowe Brzesko.....droga
- 5/ Sierosławice.....most na Wiśle
- 6/ Uście Jezuickie-Opatowiec.....droga
- 7/ Borusowa-Nowy Korczyn.....przewozem
- 8/ Szczucin i Pacanów.....most na Wiśle
- 9/ Nadbrzezie-Sandomierz.....stacja kolejowa
- 10/ Rozwadów.....stacja kolejowa i drogowa
- 11/ Koziarnia /Rudnik/-Krzyszów.....droga
- 12/ Majdan Sieniawski /Sieniawa/-Tarnogród.....droga
- 13/ Bełzec-Tomaszów.....stacja kolejowa i drogowa
- 14/ Uhrynów-Hrubieszów.....droga
- 15/ Rudki /Szczakowa/-Granica...../po otwarciu mostu w Granicy/
- 16/ Lgota-Niesułowice.....droga
- 17/ Paczołtów /Lgota/-Raclawice.....droga
- 18/ Modlnica-Szyce.....droga
- 19/ Chwałowice-Zawichost.....droga
- 20/ Łązek-Zaklików.....droga

Maszynopis

Archiwum Państwowe w Przemyślu

C. i K. Starostwo w Tarnobrzegu

Sygnatura 2

p. 194-200

